

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КеАҚ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

30
EURASIAN NATIONAL
UNIVERSITY

БГПУ
им. М. Ақмұллы

РУДН

«ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КАДРЛАРДЫ ДАЯРЛАУДАҒЫ ЗАМАНАУИ
ТӘСІЛДЕМЕ: ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ПРАКТИКА»

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ФОРУМ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ ФОРУМ

«СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ В ПОДГОТОВКЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ
КАДРОВ: НАУКА И ПРАКТИКА»

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL FORUM
«MODERN APPROACHES TO TEACHER TRAINING: SCIENCE AND
PRACTICE»

МАТЕРИАЛДАРЫ

Астана

26 ақпан 2026 жыл

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КеАҚ**

**«ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КАДРЛАРДЫ ДАЯРЛАУДАҒЫ ЗАМАНАУИ ТӘСІЛДЕМЕ:
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ПРАКТИКА»
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ФОРУМ
МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ
26 ақпан, 2026 жыл**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ МЕЖДУНАРОДНОГО
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОГО ФОРУМА
«СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ В ПОДГОТОВКЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ:
НАУКА И ПРАКТИКА»
26 февраля, 2026 года**

**PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL FORUM
INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL FORUM
«MODERN APPROACHES TO TEACHER TRAINING: SCIENCE AND PRACTICE»
february 26, 2026**

Астана, 26 ақпан 2026 ж.

УДК 37.0
ББК 74.00
П23

Жалпы редакциясын басқарған: Сомжүрек Б.Ж.

Редакция алқасы: Асылбекова М.П., Атемова К.Т., Байсарина С.С., Сламбекова Т.С.,
Махадиева А.К.

П23 Педагогикалық кадрларды даярлаудағы заманауи тәсілдеме: ғылым және практика: халықаралық ғылыми-тәжірибелік форум материалдары. 26 ақпан 2026 ж./ – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ баспасы, 2026. – 1668 бет.

ISBN 978-601-385-193-8

Халықаралық ғылыми-практикалық форум материалдарының жинағында педагог кадрларды даярлаудың заманауи ғылыми-әдіснамалық негіздерін талдау, педагогикалық білім беру саласындағы инновациялық тәсілдер мен тиімді практикаларды айқындау, халықаралық ғылыми тәжірибе алмасуды дамытуға арналған өзекті ғылыми-тәжірибелік зерттеулердің нәтижелері енгізілген. Материалдарда педагогикалық білім мен ғылымның жаһандық трендтері, педагогикалық білім берудегі жасанды интеллект және цифрлық технологиялар, педагог кадрларды инклюзивті білім беруге дайындаудың халықаралық тәжірибесі және инновациялық әдістері туралы мәселелері қарастырылған. Жинақ білім саласындағы мамандарға, ғалымдарға, оқытушылар мен білім алушыларға арналған.

В сборник материалов международного научно-практического форума включены результаты актуальных научно-практических исследований, направленных на анализ современных научно-методологических основ подготовки педагогических кадров, выявление инновационных подходов и эффективных практик в сфере педагогического образования, а также развитие международного научного обмена опытом. В материалах рассматриваются вопросы глобальных тенденций в педагогическом образовании и науке, использования искусственного интеллекта и цифровых технологий в педагогическом образовании, международного опыта и инновационных методов подготовки педагогических кадров к инклюзивному образованию. Сборник предназначен для специалистов в области образования, ученых, преподавателей и обучающихся.

The proceedings of the International Scientific and Practical Forum include the results of relevant scientific and practical research aimed at analyzing the modern scientific and methodological foundations of teacher training, identifying innovative approaches and effective practices in the field of teacher education, as well as promoting international scientific exchange of experience. The materials address issues related to global trends in pedagogical education and science, the use of artificial intelligence and digital technologies in teacher education, as well as international experience and innovative methods of preparing teaching staff for inclusive education. The collection is intended for education professionals, researchers, teachers, and students.

УДК 37.0
ББК 74.00

ISBN 978-601-385-193-8

© Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2026

Бұл жинаққа енгізілген материалдарға авторлар жауапты.
Authors are responsible for the content of their materials.

219	Zhakupbekova D.S., Utepov A.B. Digital technologies and artificial intelligence in the professional development of physical education teachers	914
220	Закерьяева М.Ю. Искусственный интеллект в современном образовании: возможности, риски и перспективы развития	917
221	Амангелді А.С. Педагогикалық білім берудегі жасанды интеллекттің рөлі мен маңызы	919
222	Аманбай А.Т. Болашақ педагогтарды даярлауда жасанды интеллект технологияларын қолдану	923
223	Orazbek A.A., Amanbayeva M. B The use of artificial intelligence tools for developing data interpretation and visualization skills in the training of future biology teachers	926
224	Кабулова Г.К. Автоматизация административной работы в образовании с помощью ИИ	930
225	Нурыева А.С. Цифрлық тәуелділік және жоғары сынып оқушыларының әлеуметтенуі	933
3-секция: Педагог кадрларды инклюзивті білім беруге дайындаудың халықаралық тәжірибесі және инновациялық әдістері 3-секция: Международный опыт и инновационные методики подготовки педагогических кадров к инклюзивному образованию 3-section: International experience and innovative methods of training teachers for inclusive education		
226	Аханов А.Т., Бірліхан Е. Дене шынықтыру және спорт мамандығында білім алатын студенттерді инклюзивті білім беруге дайындау мәселелері	938
227	Михайленко О.И. Современные проблемы реализации инклюзивного образования и пути их решения в условиях высшего образования	943
228	Умаралиева М.А. Международный опыт и инновационные методики подготовки учителей к развитию инклюзивной культуры	945
229	Едигенова А.Ж. Ерекше білім беру қажеттілігі бар баламен ересек адамның қарым-қатынасы	949
230	Арипова М.Р. Внедрение ценностно-ориентированных практик в системе непрерывного профессионального развития учителя информационной технологии в школе	953
231	Батаева С.Д. Инклюзивное образование как основное условие гуманизации учебного процесса начальной школы	957
232	Дюсенбаева Б.А., Халикова Б.Т. Қазіргі педагогтерінің инклюзивті құзыреттілігін айқындайтын негізгі ерекшеліктер	962
233	Жанатова Г.А. Внедрение практик в исследованиях в области специального образования	967
234	Момунова А.Н. Роль дистанционного обучения для подростков с инвалидностью в получении профессионального образования	971

235	Момунова А.Н., Маматова А.А. Психологические особенности и формы конфликтного поведения подростков с инвалидностью	976
236	Муталиева А.Ш., Ахтанова С.К. Педагог кадрларды инклюзивті білім беруге дайындаудың халқаралық тәжірибесі және инновациялық әдістері	980
237	Ногайбаева М.К., Әлімбаева А.Қ. Инклюзивті білім беру жағдайында педагог кадрларды кәсіби қызметке даярлау	985
238	Baisarina S.S., Makhadiyeva A., PrimbekovaZh. Application of ict-technologies in elementary school in inclusive education	991
239	Нұрбекова А.М., Сарсенова Б.Ж. Аутистік спектрі бұзылысы бар балаларға кешенді тілдік дамыту бағдарламаларының ғылыми негіздері.	996
240	Нұрбекова А.М., Жанузаков Н.К. Аутистік спектрлі бұзылысы бар балалардың сөйлеу тілін логопедиялық түзетуде қолданбалы мінез-құлық талдау әдістерін пайдалану	1001
241	Шавалиева З.Ш., Жумажанова К.И. Социально-педагогическая поддержка семьи, воспитывающей ребёнка с РАС	1005
242	Сейдина М.З., Есимова Н. Б. Қазақстан республикасында инклюзивті білім беруді дамытудың стратегиялық негіздері мен жүзеге асыру тетіктері	1011
243	Kabakova M.B., Әбілдина С.Қ. Инклюзивті білім беру жағдайында педагог-психологтардың білім беру құзыреттіліктерін дамытудың жаңа тенденциялары	1015
244	Бекжанова С.Ж. О.С. Никольская бойынша II топтағы аутизмі бар балалармен жұмыс жүргізуде визуалды қолдаудың тиімділігі	1019
245	Турманова Ж.Е. Инклюзия жағдайында қызмет ететін мамандардың психологиялық құзыреттілігі	1024
246	Каракпаева С.К., Матиева Г.Д. СТЖД деңгейіне байланысты сөйлеу тілін дамытудың дифференциалды тәсілдері	1029
247	Жукашева Г.М. Инклюзивті білім беруде педагог-ассистент әрекетінің сенсомоторлық моделі	1033
248	Жолдасбек Г.И. UDL қағидалары негізінде аі құралдарымен есту қабілеті бұзылған оқушыларға арналған оқу материалдарын әзірлеу әдістемесі және оны оқу үдерісінде қолдану	1037
249	Куандыкова А.К. Инклюзивті білім беруде қауіпсіз психологиялық және жайлы орта қалыптастыру қағидалары	1042
250	Танирбергенова С.О. Мектепте ерекше балаларға толерантты қатынасын қалыптастыру жолындағы сынып жетекшісінің ролі	1047
251	Темиргалиева А.Н. Арнайы мектеп-интернатта ерекше білім беруді қажет ететін	

	оқушыларды география пәніне оқытуда жасанды интеллект технологияларын пайдаланудың тиімділігі	1050
252	Айтқұлова Н.Ж., Махаметова З.А. Балалардың ерте психикалық дамуының ерекшеліктері	1054
253	Топатаева М.К. Визуалды қолдау технологиясының инклюзивті білім берудегі маңызы мен мәні	1057
254	Махаметова З.А., Айтқұлова Н.Ж. Инклюзивті білім беру аясында ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың әлеуметтік бейімделуін психологиялық қолдаудың тиімді жолдары	1062
255	Ұлықбек А.Қ. Инклюзивті білім берудің қажеттіліктері	1065
256	Mukashaeva A., Dyussenbaeva B.A. Barriers to inclusive culture in the educational environment of higher education institutions	1069
257	Алимқұлова Т.С. Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ тәрбиешілердің жобалау құзыреттілігін қалыптастыру	1072
258	Дрепина А., Жубақова С. Готовность будущих учителей к социализации детей с расстройствами аутистического спектра в условиях общеобразовательной школы	1076
259	Бақтиярова Д.А., Жусупова Д.Б. Мектепке дейінгі ұйымдағы логопед жұмысы және заманауи технологиялар	1086
260	Даутбаева Т.С., Малғайдарова Г.Т., Ермашева А.О. Инклюзивті білім беру жағдайында әлеуметтік бейімделу мәселелері	1089
261	Ештай М.М. Жалпы сөйлеу дамымауы бар бастауыш сынып оқушыларының орфографиялық дағдыларды меңгеруге қажетті алғышарттары	1094
262	Жанғожина Қ.Б. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жүргізілетін түзету оқу-тәрбие жұмысы	1098
263	Избасар А.Ә. Сөйлеу тілінің дамуындағы фонематикалық қабылдаудың рөлі	1102
264	Керімбекова А.А. Психолого-педагогическая поддержка развития непозиционного лидерства преподавателей колледжа	1106
265	Қайролла Д.Е., Кизат Г.Е., Мадешова А.А. Мектепке дейінгі ұйым тәрбиешісінің инклюзивті құзыреттілігін трансформациялау жолдары	1111
266	Қостай Д.Т. Болашақ әлеуметтік педагогтерді сервис-лернинг технологиясы арқылы волонтерлік іс-әрекетке дайындаудың отандық және халықаралық тәжірибесі	1114
267	Мақсұт Е.Н. Инклюзивті білім беру жүйесінде жасанды интеллектті қолданудың тиімділігі	1119
268	Матиева Г.Д., Каракпаева С.К., Әлшериев Е.Т. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу белсенділігін арттырудағы инновациялық логопедиялық әдістер	1123

269	Нагайцев Т.О. Психолого-педагогические стратегии подготовки педагогических кадров к предупреждению суицидального поведения несовершеннолетних: междисциплинарная модель школьной превенции	1128
270	Оразбаева Д.С. Ағылшын тілі сабағында инклюзивті білім берудің ерекшеліктері	1133
271	Сыдыкова Г.Д., Токсанбаева Г.Б. Танымдық ойындардың аутизм спектрі бұзылысы бар балалардың сөйлеу тілін дамытудағы рөлі	1136
272	Тайғарина А.Э. Психикалық дамуында тежелуі бар бастауыш сынып оқушыларын білім беру ортасына бейімдеудегі әлеуметтік педагогтың рөлі	1139
273	Турсунбаева А.У. Инклюзивті білім беру жағдайында педагог кадрларды кәсіби даярлаудың инновациялық тәсілдері: халықаралық көзқарас	1142
274	Сейткамалова А.К. Тәрбиеленушілер арасындағы агрессияның алдын-алу тәсілдері	1146
275	Толеуханова А.Д. Инклюзивті мәдениет зерттеулеріндегі әдіснамалық тұғырлар	1149
276	Турекулова Н.А. Бастауыш білім беру арқылы нашар еститін оқушылардың экологиялық сауаттылығын арттыру	1153
277	Болат Б.Қ. Жасөспірімдердің салауатты өмір салтын дене тәрбиесі арқылы қалыптастырудың маңызы	1155
278	Бейсенбаева Ж.Н. Жасөспірімдердің кәсіби өзін-өзі анықтауын психологиялық-педагогикалық қолдаудың ерекшеліктері	1159
279	Мендигереева Д.А. Студенттердің өмірлік құндылықтары мен денсаулыққа көзқарасының психологиялық аспектілері	1162
280	Шарапатов Р.Ж. Девиантты мінез-құлықты жасөспірімдер типологиясын талдау	1167
281	Жақыпбекова З.Ж. Мектеп жасындағы жасөспірімдердің өзін-өзі реттеу мәселелері	1171
<p>4-секция: Заманауи педагогтің кәсіби дамуындағы құндылықтық тәсілдеме 4-секция: Ценностный подход к профессиональному развитию современного педагога 4-section: Value-based approach to the professional development of the modern teacher</p>		
282	Абдукаримов Н.А. Педагогические принципы совершенствования уроков физического воспитания для учащихся начальных классов	1176
283	Куттибекова Г.Т. Организация процесса начального образования на основе передовых современных педагогических технологий	1179
284	Абилова Г.О. Заманауи педагогтың кәсіби дамуында педагогикалық вебинарлардың рөлі	1182
285	Ибадуллаева С.Ж., Кожабегенова А.Т. Биология пәні негізінде жоғары сынып оқушыларына экологиялық білімді қалыптастырудың маңыздылығы	1187

of modern organisation values //International Journal of Organizational Leadership. – 2016. – Т. 5. – P. 151-161.

3. Schwartz S. H. An overview of the Schwartz theory of basic values //Online readings in Psychology and Culture. – 2012. – Т. 2. – №. 1. – P. 11.

4. Schachter E. P., Gallihier R. V. Fifty years since “Identity: Youth and crisis”: A renewed look at Erikson’s writings on identity //Identity. – 2018. – Т. 18. – №. 4. – P. 247-250.

5. Marcia J. E. Ego identity and personality disorders //Journal of personality disorders. – 2006. – Т. 20. – №. 6. – P. 577-596.

6. Edgerton J. D., Roberts L. W. Cultural capital or habitus? Bourdieu and beyond in the explanation of enduring educational inequality //Theory and research in education. – 2014. – Т. 12. – №. 2. – P. 193-220.

7. Bandura A. Social cognitive theory: An agentic perspective //Annual review of psychology. – 2001. – Т. 52. – №. 1. – P. 1-26.

8. Rogers C. R. On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy. – Houghton Mifflin Harcourt, 1995.

9. Frankl V. E. Man's Search for Meaning: Young Adult Edition: Young Adult Edition. – Beacon Press, 2017.

10. Jahoda M. Current concepts of positive mental health //Journal of Occupational and Environmental Medicine. – 1959. – Т. 1. – №. 10. – P. 565.

11. Maslow A. H. Motivation and personality: motivation and personality: unlocking your inner drive and understanding human behavior by A.H, Maslow. – Prabhat Prakashan, 2023.

12. Seligman M. E. P., Parks A. C., Steen T. A balanced psychology and a full life //Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B: Biological Sciences. – 2004. – Т. 359. – №. 1449. – С. 1379-1381.

ӘОЖ 37.013.42

ДЕВИАНТТЫ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТЫ ЖАСӨСПІМДЕР ТИПОЛОГИЯСЫН ТАЛДАУ

Шарапатова Роза Жамбылқызы

Бірінші оқу жылының магистратурасының білім алушысы білім беру бағдарламасы
7М01801 – «Әлеуметтік педагогика», Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана қ., Қазақстан

roza.sharapatova_03@mail.ru

Ғылыми жетекшісі - Албытова Назымгүл Пышакбаевна

педагогика ғылымдарының кандидаты, педагогика кафедрасының қауымдастырылған
профессоры

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан

Аннотация: Мақалада жаһандану және цифрлық трансформация жағдайындағы жасөспірімдердің девиантты мінез-құлқы мәселесі ғылыми-теориялық және статистикалық тұрғыдан қарастырылған. Scopus халықаралық деректер базасына ғылыми-метрикалық шолу жасау арқылы девианттылықты зерттеудің әлемдік тенденциялары, динамикасы және пәнаралық сипаты айқындалды. ЮНИСЕФ-тің жаһандық деректеріне сүйене отырып, жасөспірімдер девиациясының негізгі детерминанттары мен типологиясы жіктелген. Зерттеу нәтижесінде әлеуметтік ғылымдар мен психология салаларының басымдығы сипатталып, жетекші ғылыми мектептердің (АҚШ, Қытай, Ұлыбритания) озық тәжірибесі зерделенді. Мақаланың қорытындысында отандық әлеуметтік педагогика үшін халықаралық әдістемелерді интеграциялаудың маңыздылығы дәлелденген.

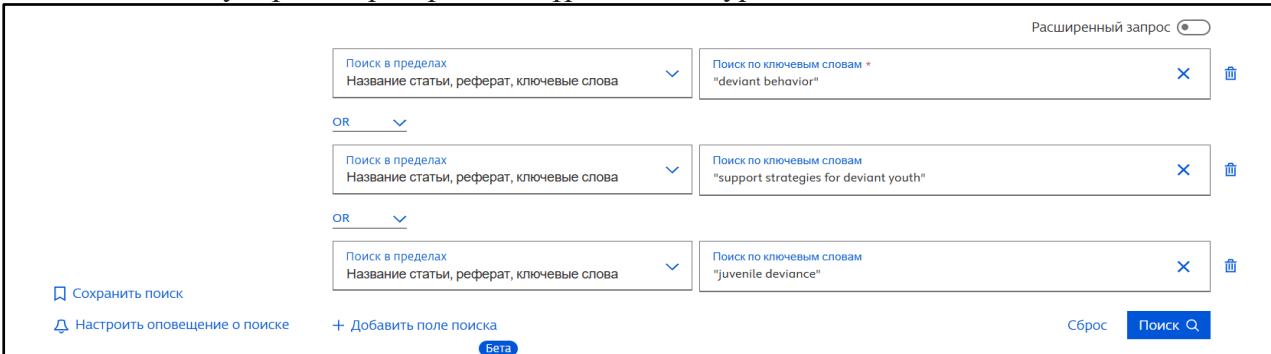
Annotation: The article provides a theoretical and statistical analysis of adolescent deviant behavior in the context of globalization and digital transformation. Through a scientometric review of the Scopus international database, global trends, dynamics, and the interdisciplinary nature of deviance research are identified. Based on global UNICEF data, the key determinants and typology of adolescent deviance are classified. The study highlights the predominance of social sciences and psychology in this field and examines the advanced practices of leading scientific schools (USA, China, UK). The article concludes by emphasizing the importance of integrating international methodologies into domestic social pedagogy to develop effective prevention and support strategies.

Түйін сөздер: жасөспірімдер, девиантты мінез-құлық, Scopus, ЮНИСЕФ, ғылыми-метрикалық талдау, типология, әлеуметтік педагогика, пәнаралық байланыс, детерминанттар.

Keywords: adolescents, deviant behavior, Scopus, UNICEF, scientometric analysis, typology, social pedagogy, interdisciplinary connection, determinants.

Қазіргі жаһандану дәуіріндегі әлеуметтік-динамикалық өзгерістер мен цифрлық трансформация үдерістері жас буынның тұлғалық қалыптасуына жаңа сын-қатерлер алып келді. Соның ішінде жасөспірімдер арасындағы девиантты мінез-құлық мәселесі халықаралық деңгейдегі ең өзекті әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық проблемалардың бірі болып табылады. Девианттылық – бұл жай ғана тәртіп бұзып, «нормадан» ауытқу емес, бұл жасөспірімнің әлеуметтік ортасына бейімделе алмауы, психикалық тұрақсыздықтың және қоғамдық институттар тарапынан тиісті қолдаудың жетіспеушілігінің көрінісі. Бұл мәселенің ғылыми тұрғыдан маңыздылығы мен әлемдік қоғамдастықтың назарында болуы Scopus халықаралық деректер базасындағы зерттеулердің маңыздылығының алға қарқан алып өзекті болуынан тікелей байқалады.

Девиантты мінез-құлықты жасөспірімдер типологиясын талдау Scopus базасында зерделеу барысында негізгі тенденцияларды мақсаты **deviant behavior** (*девиантты мінез-құлық*), **support strategies for deviant youth** (*девиантты жастарды қолдау стратегиялары*) және **juvenile deviance** (*жасөспірімдер девиациясы*) сияқты арнайы кілт сөздері бойынша кеңейтілген іздеу жұмыстары арқылы жүргізілді. 1-сурет.

The image shows a screenshot of the Scopus search interface. At the top right, there is a toggle for 'Расширенный запрос' (Advanced search). Below it, there are three search criteria entered in separate boxes, each with a dropdown menu for search scope and a search button. The criteria are: 1. 'deviant behavior', 2. 'support strategies for deviant youth', and 3. 'juvenile deviance'. Between the criteria, there are 'OR' operators. At the bottom, there are buttons for 'Сохранить поиск' (Save search), 'Настроить оповещение о поиске' (Set up search notification), '+ Добавить поле поиска' (Add search field), 'Сброс' (Reset), and 'Поиск' (Search) with a magnifying glass icon. A 'beta' badge is visible at the bottom center.

1-сурет

Scopus деректер базасындағы зерттеулердің кілт сөздері бойынша іздеу нәтижесі

Жоғарыда атлған кеңейтілген талдау нәтижесінде 1946 жылдан 2025 жылға дейінгі аралықты қамтитын **2 252 ғылыми құжат** анықталды [1]. Егер құжаттардың хронологиялық динамикасына назар аударсақ, 1950 жылы базада небәрі 1 құжат қана тіркелсе, 2024 жылға қарай бұл көрсеткіш 130-ға жетіп, өзінің тарихи максимумына көтерілген. Ал 2025 жылға арналған болжамды көрсеткіштер зерттеу белсенділігінің жоғары деңгейде сақталатынын айғақтайды. Бұл статистика девиантты мінез-құлықты зерттеудің пәнаралық сипатының артып, оны тек педагогикалық емес, сонымен қатар әлеуметтік-экономикалық және медициналық-биологиялық факторлар тұрғысынан қарастырудың маңыздылығын көрсетеді. Аталған жылдар бойынша ғылыми жарияланымдар санының динамикасы 2-суретте бейнеленген.

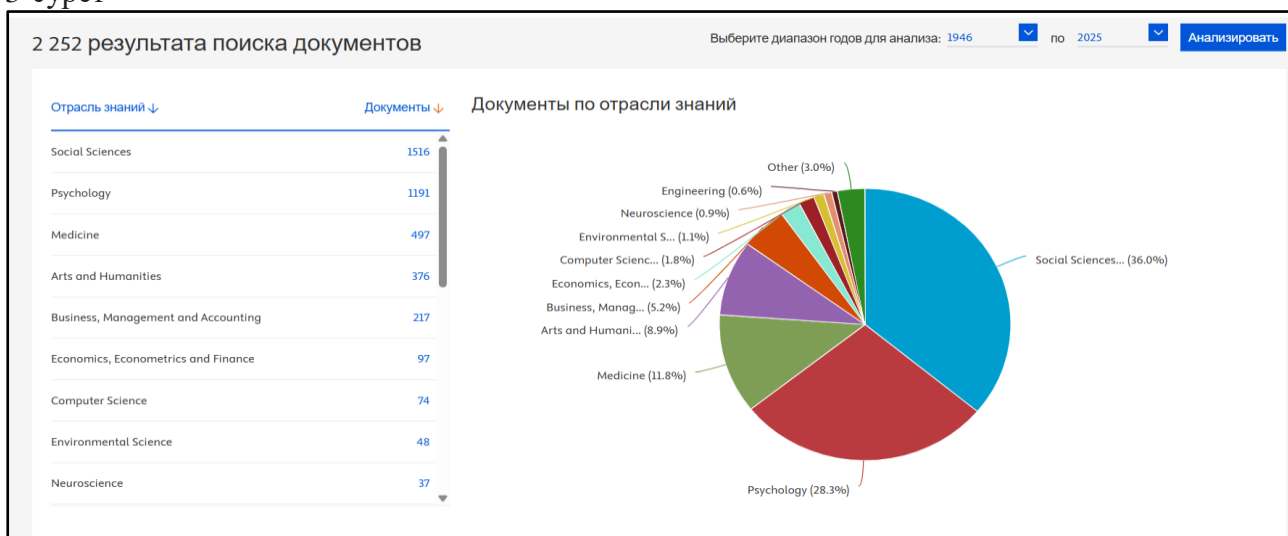
2-сурет

Жылдар бойынша ғылыми жарияланымдар санының динамикасы.

Мәселенің өзектілігін ЮНИСЕФ-тің жаһандық статистикалық талдауы да қуаттай түседі. Жасөспірімдік кезеңдегі психологиялық дағдарыстар мен әлеуметтік оқшауланудың салдары ауыр екенін 15-19 жас аралығындағы жасөспірімдер арасындағы суицид көрсеткішінің өлім-жітімнің негізгі себептерінің бірі болып отырғанынан көруге болады [2]. Девиантты мінез-құлықтың негізгі детерминанттары ретінде жасөспірімдердің физикалық немесе психологиялық зорлық-зомбылыққа ұшырауы, отбасындағы қолайсыз моральдық-психологиялық ахуал және білім беру үдерісінен тыс қалу факторлары айқындалып отыр. Бұл факторлар әлемнің дамушы елдерінде және маргиналды әлеуметтік топтар арасында ерекше белең алуда. Аталған әлеуметтік қатерлердің тереңдеуі мен олардың қоғамдық тұрақтылыққа тигізер әсері бұл құбылысты ғылыми тұрғыдан жан-жақты зерделеу қажеттілігі туындады.

Scopus деректер базасы бойынша жүргізілген талдауда девиантты мінез-құлық мәселесінің көпөлшемділігін және оның пәнаралық байланысын анықтатты. Ғылыми құжаттардың салалар бойынша бөлінісіне назар аударсақ, бұл бағыттағы зерттеулердің негізгі назары әлеуметтік және психологиялық факторларға бағытталғанын көруге болады.

3-сурет

3-сурет

Статистикалық мәліметтер бойынша, «Әлеуметтік ғылымдар» (*Social Sciences*) саласы 1516 құжатпен (36.0%) көш бастап тұр. Бұл көрсеткіш девиантты мінез-құлықтың пайда

болуы мен алдын алу шараларының әлеуметтік орта, отбасылық тәрбие және қоғамдық институттардың жұмыс деңгейіне тікелей тәуелді екенін айғақтайды. «Психология» (*Psychology*) саласы 1420 құжатпен (28.3%) екінші орында, мұнда жасөспірімдердің ішкі тұлғалық деформациялары, эмоционалдық тұрақсыздығы мен когнитивті бұзылуларының механизмдері зерделенеді [1]. Сондай-ақ, мәселенің физиологиялық және клиникалық аспектілерін қарастыратын «Медицина» (11.8%) саласы мен рухани-мәдени құндылықтарды талдайтын «Өнер мен гуманитарлық ғылымдар» (8.9%) саласы маңызды рөл атқарады.

Географиялық тұрғыдан жарияланымдардың басым бөлігі АҚШ-қа (1047 құжат) тиесілі. Бұл елдегі Florida University (29 құжат) және Pennsylvania State University (28 құжат) сияқты ірі ғылыми орталықтар девиантты мінез-құлықты диагностикалау мен түзетудің іргелі теорияларын қалыптастырған. Қытай (140 құжат) және Ұлыбритания (136 құжат) елдері де жасөспірімдер девиациясын әлеуметтік қолдау стратегиялары тұрғысынан белсенді зерттеуде [1].

Мамандандырылған басылымдар мен жетекші авторларға шолу жасау девиантты мінез-құлықты зерттеуде мамандандырылған ғылыми басылымдардың үлесі зор. Scopus деректері бойынша «Deviant Behavior» журналы бұл саладағы ең беделді басылымдардың бірі болып табылады. Ол мәселенің әлеуметтік, психологиялық және құқықтық қырларын кешенді түрде жариялауға мүмкіндік береді. Сондай-ақ «Journal of Adolescent Health» және «Crime and Delinquency» сияқты басылымдар девиантты жасөспірімдермен жұмыс істеудің практикалық әдістемелерін ұсынады.

Зерттеуге ең көп үлес қосқан авторлар қатарында келесі ғалымдарды атап өтуге болады [1]:

1. **Gottschalk P. (10 құжат):** Оның еңбектерінде девиантты мінез-құлықтың институционалдық талдауы мен ұйымдасқан девиация формалары қарастырылады.

2. **Kaplan H. (9 құжат):** Жасөспірімдердің өзін-өзі бағалауы мен девианттық әрекеттердің арасындағы лонгитюдтік байланысты зерттеген.

3. **Akers R.L. (8 құжат):** Әлеуметтік үйрену теориясы (Social Learning Theory) арқылы жасөспірімдердің теріс ортаның ықпалына түсу механизмдерін негіздеген.

Жасөспірімдердің девиантты мінез-құлқының типологиясы

ЮНИСЕФ-тің жаһандық зерттеулері мен әлемдік ғылыми мектептердің тұжырымдарын саралай келе, қазіргі жасөспірімдердің девиантты мінез-құлқының келесі негізгі типологиясын бөліп көрсетуге болады:

1. **Психикалық саулығы дағдарысқа ұшыраған топ:** ЮНИСЕФ деректері бойынша, 15-19 жас аралығындағы жасөспірімдер арасында суицид – өлім-жітімнің жетекші себептерінің бірі. Бұл топқа депрессия, мазасыздық және аутоагрессияның жоғары деңгейі тән [2].

2. **Зорлық-зомбылық детерминациясындағы топ:** Бала кезінде физикалық немесе эмоционалдық зорлық-зомбылық көрген жасөспірімдерде агрессивті девиантты мінез-құлық қалыптасу қаупі жоғары. Бұл тип әсіресе маргиналды әлеуметтік топтар арасында жиі кездеседі [2].

3. **Әлеуметтік және білім беруден оқшауланған топ:** Мектепке бармайтын немесе білім деңгейі өте төмен жасөспірімдер. Әлеуметтенудің негізгі институты ретіндегі мектептен қол үзу жасөспірімді криминалдық ортаға бейімдейді [2].

Бұл ғылыми деректер мен халықаралық типологияны талдау отандық әлеуметтік педагогика үшін девиантты жасөспірімдермен жұмыс істеуде тек қана түзету емес, «алдын алу» және «кешенді сүйемелдеу» стратегияларын әзірлеудің маңыздылығын көрсетеді.

Қорытындылай келе, Scopus халықаралық деректер базасының ғылыми-метрикалық көрсеткіштері мен әлемдік тәжірибені саралай келе, жасөспірімдер арасындағы девиантты мінез-құлық мәселесі жаһандық ғылымның стратегиялық басымдығы болып қала беретінін көреміз. Зерттеулердің басым бөлігінің Әлеуметтік ғылымдар (36%) мен Психология (28.3%) салаларында шоғырлануы және АҚШ-тың жетекші институттарының басым үлесі – бұл мәселенің тек пәнаралық интеграция арқылы ғана тиімді шешілетінін айғақтайды.

Ғұлама Шәкәрім Құдайбердіұлы: «Адамның жақсы болуы — тегінде емес, тәрбиесінде, ақылында, өнерінде», — деп тұжырымдағандай, девиантты мінез-құлықты түзету тек бақылаумен шектелмей, ғылыми негізделген тәрбие мен психологиялық қолдауды қажет етеді. Сондықтан, халықаралық озық тәжірибені игеру — болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби құзыреттілігін арттырып, жасөспірімдерді әлеуметтік сүйемелдеудің жаңа әдістерін қалыптастыруда шешуші рөл атқарады.

Түйіндей айтқанда, Scopus деректері мен ЮНИСЕФ ұсынған типологиялық көрсеткіштерді ескеру — еліміздегі әлеуметтік педагогика саласының жаһандық ғылыми кеңістікке интеграциялануына және девиантты мінез-құлықты алдын алудың тиімді ұлттық моделін жасақтауға жол ашады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1.Scopus Database. Analysis of search results for "deviant behavior", "support strategies for deviant youth", and "juvenile deviance" (1946-2025). – 2024. [Электрондық ресурс]. – URL: <https://www.scopus.com>

2.ЮНИСЕФ деректері. Жасөспірімдердің жағдайы туралы жаһандық статистикалық есеп. – 2023.

3.Абай Құнанбаев. Қара сөздер. – Алматы: Раритет, 2010. – 160 б.

4.Құдайбердіұлы Ш. Үш анық. – Алматы: Қазақстан, 1991. – 80 б.

ӘОЖ 378.091

МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ӨЗІН-ӨЗІ РЕТТЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Жақыпбекова Зейнеп Жеңісқызы

«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының 1-курс магистранты,

Zeyno03_04@mail.ru

Л.Н.Гумилев ат. УҰУ, Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекші - PhD, оқытушы-зерттеуші Аманова А.К

Андапта. Жасөспірімдердегі өзін-өзі реттеу дағдысы қазіргі педагогикалық-психологиялық зерттеулерде маңызды тақырып болып саналады, себебі бұл тұлғаның эмоциялық, мінез-құлықтық, когнитивтік және әлеуметтік дамуына тікелей ықпал етеді. Мақалада жасөспірімдердің өзін-өзі реттеу процесін қалыптастырудағы қиындықтар, даму факторлары және психологиялық-педагогикалық ықпалдардың ерекшеліктері жан-жақты талданады. Зерттеу барысында ғалымдардың еңбектері түрде талданып, өзін-өзі реттеудің құрылымы, даму ерекшеліктері және оған әсер ететін факторлары көрсетілген.

Annotation. The self-regulation skills of adolescents are considered an important topic in contemporary pedagogical and psychological research, as they directly influence an individual's emotional, behavioral, cognitive, and social development. The article comprehensively analyzes the difficulties in the formation of the self-regulation process in adolescents, the factors of its development, and the specific features of psychological and pedagogical influences. In the course of the study, the works of scholars are analyzed, and the structure of self-regulation, its developmental characteristics, and the factors affecting it are identified.

Түйін сөздер: жасөспірім, өзін-өзі реттеу, эмоциялық тұрақтылық, мінез-құлық, педагогикалық қолдау

Keywords: adolescent, self-regulation, emotional stability, behavior, pedagogical support

Қазақстан Республикасының 2020–2025 жылдарға арналған білім мен ғылымды дамыту мемлекеттік бағдарламасында оқушылардың «XXI ғасыр дағдыларын», соның ішінде өзіндік реттеу мен жауапкершілікті дамыту қажеттілігі атап өтілген [1]. Бұл өз кезегінде қазіргі қоғамдағы заманауи талаптар жасөспірімдерге жоғары психологиялық және әлеум

еттік дағдыларды меңгеруді қажет ететіндігін көрсетеді, өйткені ақпараттық технологиялардың қарқынды дамуы, білім беру жүйесіндегі өзгерістер және әлеуметтік медианың әсері олардың өзін-өзі реттеу қабілетін ерекше сынаққа ұшыратады. Заманауи өмірдегі көпжақты ақпарат ағымы мен тез өзгеретін әлеуметтік орта жасөспірімдердің